

ÍZLÉSVÁLTÁS A SZÁZADFORDULÓN. ÁTÉPÍTÉSEK AZ ANDRÁSSY ÚTI VIL- LANEGYEDBEN*

„...mikor Hauszmann Alajos azt mondja, mi öregek szeretjük a megtört sötétebb színeket, öblös, kényelmes bútorokat s nem tudunk felmelegedni a modern lakás rideg, szögletes, fehér vagy rikitószínű falai és feszes bútorzata között, melyek nagyrészt oly művésztlenek, hogy csak a becses anyag és a gondos munka bír rajtuk értékkel: akkor erre ugyancsak szubjektív alapon válaszolhatjuk, hogy mi fiatalok pedig szeretjük az élénk színeket; a rideg fehér, kényelmes, de merev és egyszerű bútorok is kedvesek szemünkben, merev vonalaikat nem látjuk művésztlennek, sőt éppen művészi igényeinket szolgáljuk velük s nem tehetünk, de nem is akarunk tenni róla, minket ezek a nekik semmitmondó, őket fagyasztó lakásdíszek melegítenek fel.

Ízlésünkért mi joggal vádolhatnak?”¹

A fenti szöveg fenntartásos megfogalmazása is jelzi, hogy vele nem az akkori avantgarde képviselője reagál a szélsőséges konzervatizmusra. 1908-ban az akkor 30 éves Lechner Jenő csupán egykori mestere, a 60 éves, tekintélyes egyetemi tanár, Hauszmann Alajos *ízlésével* állítja szembe a saját generációját. A továbbiakban én is csupán az ízlésváltást (és nem a stílusváltást, a megelőzőktől való határozott elszakadást) szeretném az Andrássy úti villanegyedből vett néhány példán bemutatni.

Az Andrássy út kiépítésének történetére nem kívánok részletesen kitérni, csupán néhány tényről emlékezem, ami a továbbiak megértéséhez szükséges.

Az Andrássy út – a Fővárosi Közmunkák Tanácsának első jelentős városrendezési alkotása – 1870–1885 között épült a Belváros és a Városliget összekötésére. De nem közlekedési problémát kívántak általa megoldani; a kisvárosias Pest építészeti nivójának mintaszerű megemlése, az áhított világvárosi szint megközelítése volt a bevallott cél. (Közismert, hogy az alapötletet adó id. gr. Andrássy Gyulának a párizsi Avenue des Champs Élysées lebegett a szeme előtt.)

Az Andrássy út mintának és nem Potemkin-falunak épült, ezért az utcanyitással együtt a környezetét is rendezték, több mellékutcat is nyitottak egyidejűleg. (A Városliget közelében a Lendvay, a Délibáb és a Bulyovszky – ma Rippl-Rónai utcákat.)

A területrendezéssel együtt járó újraparcellázás során a könnyebb eladhatóság érdekében kicsiny – sokszor túl kicsiny – telkeket alakítottak ki. Ezért az építkezések megindulásakor gyakori volt, hogy 200 m²-es körüli telket összevontak, leginkább úgy, hogy az Andrássy úti nagyobb telekhez hozzá kapcsolták a mögötte fekvő, mellékutcára nyíló telkeket. (Közülük mára már csak a Hopp Ferenc Múzeum telke és a Népköztársaság útja 114. szám alatti, a volt Csáky Albin féle villáé maradt meg mutatónak.)

Az Andrássy úti villanegyed, mint az a mai napig is látható, a Bajza utcától a Városligetig tartott, és hasonló beépítési előírással szervesen hozzákapcsolódott a két párhuzamos mellékutca: a Lendvay és Délibáb utca. Az 1871 után kialakított telkeket öt éven belüli építési kötelezettséggel adták el. A közbejött gazdasági válság (az ún. bécsi tőzsdekrach) miatt húzódtott el a kiépítés 1885-ig. Tehát az Andrássy útnak az Országos Kiállítás megnyitójával egybekapcsolt ünnepélyes megnyitására a villanegyed szinte minden telke beépült, mégpedig

*A tanulmány az MTA–Soros Alapítvány támogatásával végzett kutatáson alapul.

új épületekkel. (A 107. szám alatti ház valamivel később, 1888-ban épült, a 128. számú telken 1892-ig megmaradt a régi épület.)

Az első Andrassy úti házakat még a Sugárút kiépítésére vállalkozó, majd a bécsi tőzsdekrach következtében tönkrement Sugárúti Építő Vállalat építtette. Az ő tevékenységükhöz kapcsolódik a Skalmiczky és Koch cég által tervezett négy oktogoni sarokház, s az Andrassy út végén négy villa, amelyek közül ma már csak egy áll. (A Népköztársaság útja 123. szám alatt – átépítve, mint a BKV óvodája. Kettőt még az első világháború előtt bontottak le, a harmadikat kevéssel a második világháborút megelőzően.)

A négy villát követő első magánépítkezés Weninger Vince bankár villája volt a 126. szám alatt. Weninger a kiegyezést követő évek nem nagy vagyonú, de annál tekintélyesebb nemzetgazdásza volt, aki pesti és bécsi műegyetemi tanulmányok, majd rövid tanári tevékenység után a biztosítási szakma közbeiktatásával tért át a közigazgatásra. Deák Ferenc unszolására vállalt pénzügyminisztériumi hivatalt, 1870-ben rövid ideig, két miniszter közötti interregnumban a közös pénzügyminisztérium vezetésével is megbízták. 1870-től 1879-ben bekövetkezett haláláig a Magyar Általános Hitelbank igazgatója volt.²

Az építkezésbe 1873-ban, már a Hitelbank igazgatójaként kezdett bele. (A telekvásárlás időpontját nem tudjuk, mert ő volt az egyetlen magánvásárló, aki még a Sugárúti Építő Vállalattól vette a telket,³ így ez a vásárlás a FKT anyagban nem szerepel, és a cég iratanyaga mindaddig nem található.) Egy 1874. márciusi aktán mint jelentkező vevőt említik,⁴ de az 1873. augusztus 14-én kiadott építési engedély már az ő nevére szól.⁵

Az ifjabb Pan József által szignált első terv még az eredetileg kialakított 267 m² öles telekre készült, kis előkerttel és a főépülethez nagyon közel fekvő istállóval és kocsiszínnel.⁶ Weninger ragaszkodott a telek megnagyobbításához,⁷ így a második terv már 403 m² öles telekre készülhetett.⁸ (Később, 1878-ban Weninger további 166 m² ölnyi területet vásárolt a telekhez, amely halálakor, 1879-ben összesen 569 m² területű és két utcára – a Sugárútra és a Lendvay utcára – nyílt.)⁹

A kivitelezés alapjául szolgáló második tervet 1874 júliusában már Petschacher Gusztáv szignálta.¹⁰ Ezen a terven valamivel nagyobb előkert s a főépületet az istállótól elkülönítő kert szerepel.

Az első terv szigorúan szimmetrikus, háromosztású, klasszicizáló homlokzatot mutat, a megvalósult második hangsúlyozottan aszimmetrikus, jobb oldalt zárterkéllyel és a fölött a nürnbergi Pellerhausra utaló gazdag plasztikájú oromzattal. A két alaprajz meglepően egyező. A helyiségek elosztása teljesen azonos, a méretek néhol egy-két lábnyit növekedtek mindössze. A megegyezés annyira feltűnő, hogy arra enged következtetni, hogy az első tervet is Petschacher készítette, és Pan csak mint építőmester szignálta. (A végleges változatnak Pucher József volt a kivitelezője.) A két tervvariáns összehasonlítása sok tanulsággal szolgál – de azok a későbbi átépítések szempontjából nem lényegesek, ezért most eltekintek elemzésüktől. Mindössze annyit kívánok megjegyezni, hogy a zárt alaprajzhoz jobban illert az első tömörszerű felépítmény a klasszicizáló neoreneszánsz homlokzattal.

A Petschacher-féle villa a reneszánsz villákhoz hasonlóan szigorúan zárt téglány alapformájú, utcai frontja háromosztású, közepén egy szélesebb, kétoldalt egy-egy valamivel keskenyebb szobával. A hátsó front nem igazodott a reneszánsz szabályokhoz: a belső főtengegy nem folytatódott a szalon mögött – az oldalhomlokzatra nyíló ebédlő mélyen benyúlt a szalon mögé, és a fennmaradó térben a lépcsőház kapott helyet. Az emeletes villában egy lakás volt, szintenként négy-négy szobával és mellékhelyiségekkel. A konyha és kiszolgáló helyiségei az alagsorba kerültek.

A tervező, Petschacher Gusztáv 1873-ban fiatalon, alig 29 évesen került Budapestre a Sugárút Építő Vállalathoz az akkor elhunyt Unger Emil helyére. Bécsben született, ott

végezte polytechnikumi és akadémiai tanulmányait, majd Heinrich Ferstelnél és Friedrich Schmidtnél dolgozott. Bécsi épületéről nincs tudomásunk.¹¹ Pesten eleinte Unger munkáit folytatta (a Ney Béla által neki tulajdonított korai épületekről Ybl Ervin bebizonyította, hogy azokat Unger, illetve Hauszmann tervezte),¹² a Weninger-villa feltételezhetően az első önálló alkotása. Érthető tehát a szigorú alaprajz és az aszimmetrikus, festőileg szerkesztett homlokzat közötti ellentmondás. A homlokzati hangsúlyok nem igazodtak a belső jelentőséghez. A kívülről zárterkélyekkel és oromzattal kiemelt jobb oldalon mindkét szinten jelentéktelen kis szobák voltak, két-két nagyobb szoba – a földszinten a szalon és az ebédlő – által közrefogva. A kapu és fölötté az ablak, majd az oromzat azt a hatást kelti, mintha ott lenne a főlépcső, holott az a hátsó homlokzat mögött volt csaknem a főtengelyben. (Az oromzat alatt az emeletről a padlásra vivő lépcső kapott helyet.) Mindez nem változtat azon, hogy a Weninger-villa az Andrassy út talán legharmonikusabb villája volt, a nyers téglá és a faragott kő, valamint a vakolt felületek jól egészítették ki egymást, s az eredetileg zöld tetőcserepek az épület festői hatását szinte megkoronázták.

Talán nem túlzás az építető elégedettségére is következtetni abból, hogy Petschacher a lakhatási engedély kiadása után három évvel, 1878-ban feleségül kapta Weninger, Irma nevű lányát.¹³

Weninger Vince 1879-ben meghalt. Felesége és gyermekei ezután rövid ideig még lakták a házat; az 1880–1881-es lakjegyzékekben szerepeltek utoljára ezen a címen. Az özvegy ezután szinte évente más-más címen tűnt fel, míg nem 1900-tól kezdve László fiával együtt a József körút 27-ben, az időközben elhunyt Petschacher örökösének bérházában telepedett meg.¹⁴

Az Andrassy út 126. szám alatti villát 1888-ban adták el a Weninger örökösök gr. Batthyány Lajosnak, Andrassy Gyula vejének.¹⁵ Batthyány Lajos beköltözött a villába. 1889-ben a telket kettéosztó új istállót építtetett az udvarba,¹⁶ majd jogilag is kettéosztotta a telket, és 1891-ben a Lendvay utca felé eső 166 öböl 7000 forintért eladta.¹⁷ A villát a megmaradt 403 öbnyi telekkel egy évvel később 72 000 forintért adta el.¹⁸ (1888-ban 65 000 forintért vette az ingatlant.) Ha a lakjegyzékeknek hinni lehet, akkor Batthyány Lajos az eladás után még évekig az Andrassy út 126-ban lakott, majd, akárcsak a villa megvétele előtt, hol az Andrassyak Margit rakparti, hol apjának Teréz körúti címén szerepelt.¹⁹

A villa legközelebb 1901-ben cserélt gazdát.²⁰ Blau Arnold terménykereskedő vette meg, s azonnal hozzá is fogott az átépítéshez. Lebontatta a Batthyány által építtetett istállót és az eredetileg 16 m mélységű villát további 23 méterrel megtoldatta.²¹

Az átépítést a Kármán és Ullmann cég tervezte. A szecessziós laképületei révén később jó hírnévre szert tett építészpárosnak – az általam ismertek közül – ez a legkorábbi munkája.

Az épületen belül a következő változtatásokat hajtották végre: a boltozott lépcsőcsarnokot megszüntették, a lépcsőt lebontották és a földémet kiegészítették. Az eredeti lépcső a lakáson belül futott; az átépítés során a két szinten külön-külön lakás létesült, ezért a lépcsőt a lakáson kívülré, közvetlenül a bejárati oldalfal mellé helyezték át – a volt fürdőszoba, garderober stb. helyére. Hogy a lépcső a földszinten is közvetlenül fusson be az eredeti előszobába, a főkaput a második tengelyből a harmadik tengelybe helyezték át, miáltal a szobák eredeti megközelítése érintetlen maradt.

A régi lépcsőcsarnok helyén, az előszoba folytatásaként hallt alakítottak ki, amelyből jobb oldalt hátul, némi törés után indult az új szárny helyiségeihez vezető, 3–3 ablakkal megvilágított folyosó. Erről a folyosóról nyíltak jobbra a háló- és gyermekszobák és hátul a mellékhelyiségek, illetve a cselédszobák. A földszinti lakás konyhája az alagsorban maradt, az emeleti a csak részben beépített tetőtérbe került. (Ezt a megoldást bérvillákban később is gyakran alkalmazta a Kármán és Ullmann cég, de más építészek is, pl. ifj. Ray Rezső.)²²

Az átépítés teljesen megváltoztatta a Petschacher-féle épület arányait és megszüntette feltehetően legigényesebb terét, a boltozott lépcsősarnokot, ennek ellenére a maga módján meglehetősen kultúrált. Az eredeti tömböt csak annyira bolygatták meg, amennyire feltétlenül szükséges volt, és a toldalék szárnyba a magánszféra helyiségeit jól szeparálva és a lehetőségek szerint jól világítva és szellőzve helyezték el. (Az eredeti épület teljesen azonos földszinti és emeleti beosztásával szinte kínálta magát az ilyen megosztásra.)

A telek beépítettsége az eredeti 13,6%-ról 35%-ra nőtt, a családi villából szabadon álló bérház lett, amely tetemes bérjövödelmet is hozott a házban lakó tulajdonosnak.

1934-ben és 1943-ban a lakásokat megosztották és második emeletet is húztak az épületre, de akkor – a jelek szerint engedélyezési akadályok miatt – még megkímélték az eredeti főhomlokzatot.²³ A közelmúlt évtizedei azonban nem ismertek építési akadályokat. Így a főhomlokzatot is sikerült korszerű második, illetve részben harmadik emelettel kiegészíteni, egyúttal az eredeti nyílásokat megtisztítani a faragott keretezéstől és koronázástól, akárcsak a főkapu oromdíszét Petschacher portréjától.

A Bulyovszky és a Lendvay utcák sarkán fekvő, eredetileg nem túl nagy telek 2/5 részét még az eladás előtt, 1878-ban a Weninger-villa telkéhez csatolták.²⁴ A maradék, egyébként jó fekvésű saroktelek (Bulyovszky – jelenleg Rippl-Rónai u. 13.) területe így még a 200 m² ölet sem érte el, ezért már eleve eldöntött volt, hogy kertes villa nem fér el rajta. A telken épült első épületről igen gyér információk van. A tervek nem találhatóak, az aktákból annyit tudunk, hogy a földszintes nyaraló 1878–79-ben épült, Platzer Antal volt az építőmestere (feltehetően a tervezője is).²⁵ Építtetője: Müller József reálistiskolai tanár. A házban mindössze egy négyszobás lakás volt, pincéjében csak fáskamrákkal. Az épület a családi házak legszerényebb típusához tartozott, mert a valamivel igényesebbekben az alagsorban volt a lakás konyhája, volt ott mosókonyha, továbbá egy szoba-konyhás házmesterlakás is. Abból, hogy a pincében nem volt huzamosabb tartózkodásra szolgáló helyiség, arra bizonyosan következtethetünk, hogy az épület alacsony volt, kevéssel a talaj fölé emelkedő padlószinttel.²⁶

Egyelőre tehát az tekinthető bizonyítottnak, hogy a szóban forgó telken 1879 és 1893 között állt egy földszintes családi ház. Ezt az épületet az ingatlant megvásárló Déry Károly feltehetően lebontatta. Az új ház engedélyezési tervén nem jelezték a bontást, de azt sem, hogy esetleg emeletraépítésről lenne szó. Ez utóbbi ellen szól, hogy példátlan lenne, hogy telek 53%-át beépítsék szabadon álló földszintes családi házzal; – ti. a Déry-féle ház ennyit foglal el. (A szomszédos Bulyovszky-villáról 1889-ben készült fotón a háttérben több fa látszik, és közöttük áttünik egy kisebb háztető.²⁷ A jelenlegi beépíttség mellett fának már nincs hely.)

1893-ban Déry Károly „termény eladási ügynök” (nem azonos Déry Tibor azonos nevű apjával, aki ügyvéd volt és a Nagykorona u. 10-ben lakott) egy egyemeletes szabadon álló bérházat építtetett a telekre. A tervet Staerk Sándor szignálta, mint felelős építőmester,²⁸ de ez nem zárja ki annak lehetőségét, hogy a tervet más készítette. A terv igényessége, a felülvilágított emeleti előszoba, a sarokloggiák, különösen az emeleti diadalív motívuma, az ablakok ritmizálása, elsősorban a Bulyovszky utcai háromas ikerablak tanultabb, esetleg akadémiai iskolázottságú mesterre vallanak. Az alaprajz tiszta szerkezete is építészeti sejtet. Ezt a gyanút erősíti, hogy a 14 évvel későbbi emeletraépítéskor Déry az akkor már ismert nevű Vidor Emil építészhöz fordult, valószínűnek tűnik hát, hogy a ház tervezésére is építészeti kért fel. Az alaprajz ugyan sok hasonlóságot mutat a Délbáb u. 16. sz. alatt 1884-ben épített házával, amelyet Wellisch Alfréd tervezett,²⁹ de a rokonság kevés ahhoz, hogy azonos kézre gondolhatnánk. Az építőmester szerzőségét mindenesetre erős fenntartással kell kezelnünk.

Az épület historizmusa nem egyértelmű, inkább eklektikus. Sok rajta a németes elem – elsősorban a saroktoronyként kezelt, sisakkal fedett zárterkélysor, továbbá a padlásszobák ablakainak oromzatos lezárása –, miközben a loggiák igazán olaszosak! Az épület mindennek ellenére harmonikus egésszé áll össze, nem ingerel részanalízisre, teljes természetességgel vise-li önmagát. Nem illik rá a neoreneszánsz építészettel szemben sokszor hangoztatott vád, hogy a bérház palotának hazudja magát. Ez a ház annak mutatja magát, ami: egy önmagára adó polgár lakóhelyének. Mindez a belsőkre is vonatkozik. Szintenként egy-egy lakás, a tágas előszoba köré L alakban csoportosított 5–5 szobával és a kert – vagy inkább belső szöglet – felé forduló, teljes komfortot biztosító mellékhelyiségekkel. Az emeleti lakás rang-ját a felülvilágított előszoba igen megemelhette.

Az 1906–1907-es átépítést³⁰ az indokolhatta, hogy az időközben rangban emelkedett és nyilván vagyonban is gyarapodott tulajdonos, aki ekkor már a Duna Gőzhajózási Társaság igazgatójaként, majd egyszerűen „int. igazgató”-ként szerepelt a lakjegyzékekben,³¹ jó be-fektetésnek tarthatta, ha még egy, teljes szintet elfoglaló lakással bővíti házát.

Az eredeti alaprajz annyira jó volt, hogy érintetlenül hagyták, sőt az újonnan épült II. emelet is pontosan követte. Annál meglepőbb, hogy a homlokzatokat milyen alaposan átalakították.

Az átalakítások a homlokzat formai megoldásaira szorítkoztak; a nyílások lényegében változatlanok maradtak, Vidor Emil mindössze a Lendvay utcai bal oldali két kétszárnyú ablakot cserélte fel egy háromszárnyúra. Könnyörtelenül megszüntette viszont az aprólékos-ságokat és összevonta a formákat. Nem építette vissza a toronysisakot, sőt a zárt erkélyek ha-sábját a második emeleten nyitott erkéllyel zárta le. Így megszűnt a sarok toronyjellege és kiemelt szerepe is egyben. Az ablakok eredeti keretezését is lebontatta és egységes vakolat-borítást adott a homlokzatoknak. A két kiemelt axist megtartotta ugyan, de átalakítva. A Bu-lyovszky utcai loggiákat mintegy keretbe foglalta a második emeleti 4,5 m nyílású boglya-ívvel, amelyet súlyos, csúcsán enyhén ívelt oromzattal koronázott. Az első emeleten a dia-dalív motívum helyén két oszlop által támasztott három megemelt ív épült. (A terven, az alkalmazott félkörívek miatt erősebben érződik a porosz wilhelminizmus hatása, mint az emeltebb ívű megépült változaton.) A földszinti dór oszlopokat két szegecselt vas I tartó váltotta fel. A Lendvay utcai középtengely is oromzatot kapott, de megtört vonalút. A föld-szinten és az első emeleten megmaradtak az eredeti páros ablakok, de a másodikra egy le-metszett sarkú háromszárnyú került följük. Hasonlóan lemetszett sarkú ablak került a Lendvay utcai bal tengelybe és a Bulyovszky utcai középtengelybe a második emeleten.

Az egész épület határozottan németes Jugendstil ízt kapott, amely nem volt mentes a wilhelminista porosz neoromán hatásoktól sem. A terveken az épület monumentálisabbnak látszik, ezért nyomasztónak tűnik. A valóságban a kis méretek következtében erről szó sincs, inkább otthonosnak hat az egész.

A Weninger-villa külső képét – legalább az utca felé – a lényeges funkcionális átépítések ellenére is igyekeztek megőrizni. A Bulyovszky u. 13. számú bérház funkciója az átépítés során érintetlen maradt, az emeletraépítést mégis felhasználták arra, hogy az épület külső megjelenését – nem lehet jobb szót találni rá – a divathoz igazítsák. Itt tagadhatatlanul ruhacseréről van szó, amely egyben azt is mutatja, hogy a belső elrendezés milyen könnyen függetlenedhetett a külső formától. (A Weninger-villa két tervvariánsa is ezt jelezte már.)

Az Andrássy út páratlan oldalán az utolsó, az út ligeti torkolatában fekvő, szokatlanul nagy (815 □öles) saroktelekre még a Sugárúti Építő Vállalat építtette a villát.³² A rá vonatkozó adataink igen hiányosak és meglehetősen furcsák. Az építési engedélyt 1872-ben adták ki Pan József építőmesternek,³³ A Leonhardt–Melan-féle 1885-ös térképvázlat Webert jelöli

építésként.³⁴ A lakhatási engedély 1875-ben kelt, – az akkor már két éve álló épület pincéje még nedves.³⁵ A tervek mind ez ideig nem kerültek elő, de van egy egykorú, a 70-es évek közepéről származó Klösz fotó,³⁶ s egy 1904-es helyszínrajzon látszik az épület alapformája.³⁷ A lakhatási engedélyből tudjuk, hogy a házban 15 szoba volt, hogy a konyha az alagsorban volt és hogy a nedves alagsori raktárakban pincelakókat talált az orvosrendőri vizsgálat.³⁸ Tudjuk továbbá, hogy az épület fennállásának 30 éve alatt három cég és három magánszemély birtokában volt – de soha egyik tulajdonosa sem lakott benne.³⁹ (Ezideig nem sikerült nyomára akadnom, hogy kik laktak – esetleg milyen célra használták, ha nem lakásul.) Ágai Adolf *Utazás Pestről Budapestre* című könyvében⁴⁰ van egy halvány utalás arra, hogy itt söröznek, de a cím- és lakjegyzékekben nem található vendéglő, amelynek helye ezzel azonosítható lenne.⁴¹

A tervező személyére visszatérve: hajlok arra, hogy elfogadjam Weber Antal szerzőségét. Az épület összességében szárazabb és merevbb, mint Weber ismertebb épületei (pl. a Sándor utcai Ádám palota, az Andrassy út 104. sz. alatti Erdődy villa), de részletmegoldásaiban igencsak emlékeztet Weber bérházára a mai Bajcsy-Zsilinszky út 37. sz. alatt, a Hajós utca sarkán. Ott a levágott sarkon a földszinten dór, az első emeleten jón oszlopok, a másodikon kariatidák vannak, a harmadikon kőbábos mellvédű terasz. Itt a négyes sor kettéválik: megoszlik az ívelt sarok és az Andrassy úti homlokzat között. A sarkon a földszinten dór féloszlopok, az emeleten kariatidák – herma formában. Az Andrassy út felé a földszinten jón oszlopok nyitott csarnok, felette az emeleten kőbábos mellvédű terasz. (A Vasárnapi Újság nekrológja is megemlíti Weber művei között a Bellevue nevű nyaralót).⁴²

Ez a különös épület, amely a poroszok itáliai villastílusából átvette a tornyot – innen nyerhette Bellevue nevét –, de azt egy merev hellenizáló tömbhöz kapcsolta, nem tudott szervesen beilleszkedni a létesülő villanegyedbe. Nem hatott a később épült villákra – egyetlen rokona talán a 122. szám alatti villa volt, amelyet szintén a Sugárúti Építő Vállalat építtetett. Kedvelt sem lehetett, hiszen egyetlen tulajdonosa sem lakta – nem vette bérbé konzulátus, sem politikus, sem főrend, mint a környék néhány más villáját. Talán a kivitelezése sem volt tökéletes – erre utal, hogy két évvel a felépülte után is vizesnek találták. Nem csodálható hát, hogy a 25 évi adómentesség lejártá után az új tulajdonos 1904-ben lebontatta.

A nagy telekből az Andrassy út felé eső 305 □ölnyi területet már 1893-ban leválasztottak.⁴³ 1896-ban Munkácsy Mihály ideiglenes csarnokot építtetett ide,⁴⁴ amelyben 50 krajcár belépti díj ellenében meg lehetett tekinteni a „Krisztus ciklus harmadik és befejező részét”, „az Ecce Homo című óriási festményt”.⁴⁵ A millenniumi ünnepek befejeztével a tulajdonos Frankl Henrik egyemeletes, kétlakásos villát építtetett az Andrassy út 127. számot viselő telekre.⁴⁶

A maradék 508 □öles telket 1904 januárjában Babocsay Ármin (Herman) építési vállalkozó vette meg,⁴⁷ s alig fél év múlva kettéosztotta.⁴⁸ A Délibáb utca felé eső kisebbik, 235 □öles telekre kéteemeletes bérházat, a csaknem negyedkör formájú 273 □öles saroktelekre egyemeletes villát építtetett. Mindkettőnek a tervezésével Árkay Aladárt bízta meg.

Az eredeti telek beépítettsége 13%-os volt, a maradvány sarokteleké 40% lett; itt már szó sem lehetett kertes villáról, csupán szabadon álló egylakásos házról, amelynek építésénél betartották a telekhatártól mért 3 méteres előírt távolságot.

A Babocsay villa különlegessége persze nem ebből fakadt, hiszen a századforduló éveire már egyre általánosabbá vált, hogy a fokozódó beépítések következtében lassan eltűntek a villák körüli kertek. Funkcióját tekintve mindössze annyiban tért el a megszokottól, hogy tetőterében építészeti irodát alakítottak ki. A földszint a reprezentációs helyiségekkel és

az emelet az intim-szférával lényegében megfelelt a három évtizede általánosan követett gyakorlatnak.

A villát felépülte után 5 évvel Lázár Béla lelkes hangon ismertette a Lyka Károly szerkesztette *Művészetben*. Dicsérőleg említette: „Az aréna úti kapun és előszobán át tágas előcsarnokba lépünk, melyből ajtó vezet a dolgozóba s onnét egyenes irányban a dohányzón át az ebédlőbe, a fogadószobába, mely mögött van a konyha, mellette a tálaló, kamra, kocsiszín. Az emeleten egy intimebb dolgozószoba, kis ebédlő, női szalon és öltöző, két hálószoba, leányszoba, vendégszoba... Kell-e ennél egyszerűbb megoldás? Milyen könnyen tájékozódunk egy ilyen házban az első tekintetre!”⁴⁹ Igen jól hangzik e dicséret, de az igazság kedvéért hozzá kell tennünk, hogy bármelyik, a környéken a megelőző negyedszázadban épült villára ráillenék. (Talán csak az átépített, kiegészített villák szerkezete volt bonyolultabb.) Sőt, a legtöbb villa alaposabb funkcióelemzéssel készült, mint a Babocsay-féle – mert például ilyen méretű házban a csak az ebédlőn át megközelíthető fogadószoba ügyetlenségre vall, ha nem éppen műhiba. Nem is az alaprajz szerkezetében volt a Babocsay-villa jelentősége, és nem is a többi villához viszonyított jó belső megvilágításában – holott Lázár Béla azt is lelkesen dicsérte. Elég csak az ebédlő fotóját megnézni, vagy a Bellevue saroktömbjét a Babocsay villáival összevetni, hogy ezt a dicséretet megalapozatlannak találjuk.

Az épület nem tartalmi – abban lényegében semmi újat sem hozott – hanem formai okok miatt hathatott a reveláció erejével. Az első épület volt a reprezentatív Andrassy úton, amely határozottan szakított a historikus formanyelvvel és olyasmivel próbálkozott, amire itt addig nem volt példa. Kétségtelenül szertelen épület. Alig találni rajta két azonos, vagy akár hasonló nyílást. Az Andrassy úti középtengelyben az emeleti ablak két oldalán – Lázár Béla szavaival – „igen érdekes pillonmegoldást alkalmaz, melyet gazdagon díszít színes majolikával”.⁵⁰ Azt hiszem, nem tévedek, ha ezt két égnek meredő, bimbós végű, felfelé némileg karcsúsodó oszlopot sokkoló hatásúnak vélem a maga idejében. De meglepő hatású lehetett az épület megszokott monokromiája mellett a homlokzat színes – sőt, a beszámolóik szerint tarka – majolika díszítése.⁵¹

A sarokszoba ablaka mellett kétoldalt aranyalapú színes üvegmozaik ornamentális fríz volt. Hasonló technikájú lehetett a két oszlop berakás-díszítése is, míg az oszlopok bimbós csúcsa, és az épület pártázatának tulipán-motívuma színes Zsolnay kerámia.⁵² Ha Lechner Ödön Iparművészeti Múzeumát a „cigánykirály palotájának” titulálták – ez a villa sem kaphatott enyhébb minősítést. Lechner Jenő ötven év múlva finoman csak annyit írt: „sokáig gáncsolta a közvélemény, hibáztatva az építési hatóságokat, amiért megengedték a reprezentációs útvonalnak villasorában is egységes architektonikus arculatát egy ilyen tarka majolikadíszes homlokzattal megbontani.”⁵³

A Babocsay-villa ötletgazdagsága és szertelensége nyolcvan év távlatából is meglepő, hiszen nem találni párját Árkay Aladár oeuvre-jében. Apósa, Kallina Mór mellett Árkay addig a historizmus fegyelmezett iskoláját járta, s a csaknem tíz évvel később épült kisvábhegyi bírói és ügyészi telep házaiban is a józan, célszerű, bár a legkevésbé sem monoton építészet hívének mutatkozott; akárcsak a városligeti-fasori templomában. (Ez utóbbin szintén alkalmazott majolika díszítést, de igen mértéktartóan.)

A megrendelő, Babocsay Hermann 1900-ban tűnik fel gyárosként a címjegyzékekben. 1902-ben háztulajdonosként szerepel, 1903-tól építési vállalkozóként; 1906-tól kerekre íti előnévvel. 1922-ben már földbirtokos. Az Andrassy úti villát 1922-ben adta el, és a II. ker. Eszter utca 14. sz. alá, a Rózsadombra költözött.⁵⁴

A korábbi tervvariánsan a tetőemeletbe – ahová az építési iroda került – olyan Hennebique szerkezetet tervezett Árkay, amely a budapesti lakóházakban addig – tudtommal –

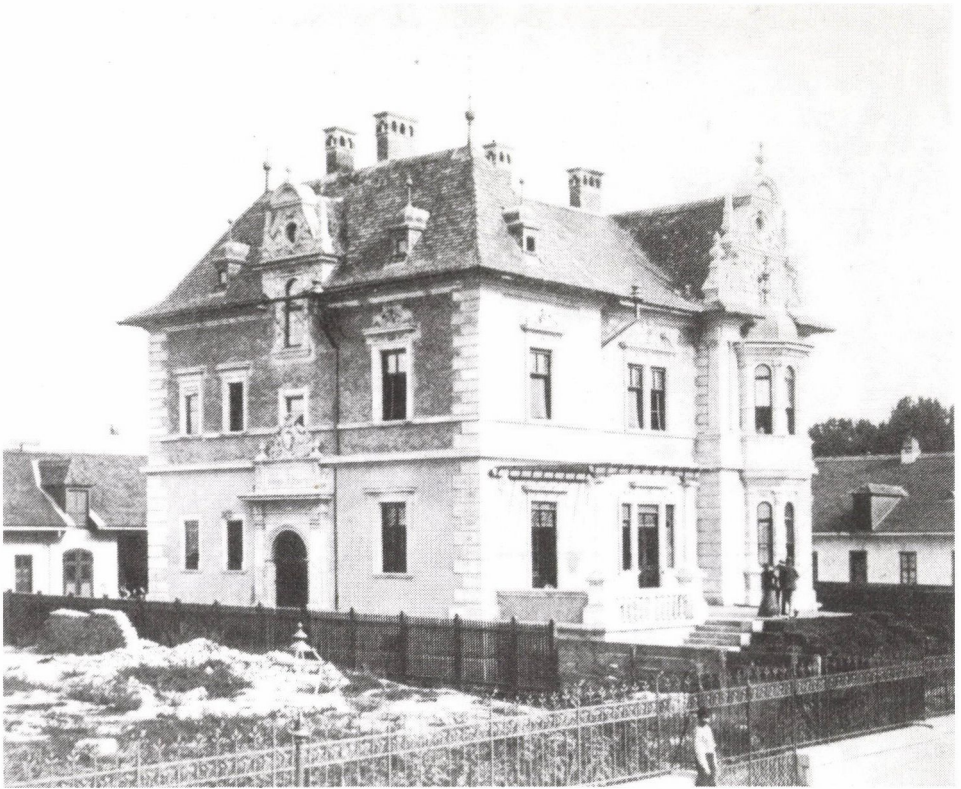
nem is fordult elő.⁵⁵ A *Magyar Pályázatok* c. folyóiratban közölt ismertető csak általánosságban szól erről: „a fedélszék egészen új alakkal és szerkezettel készült”, és a későbbiekben megjegyzi: „a föld-, kőműves-, elhelyező és betonmunkákat a tulajdonos kerekreíti Babocsy H. építési vállalata végezte”.⁵⁶

Azt hiszem, nem megalapozatlan ebből arra következtetni, hogy a pályáján emelkedőben lévő Babocsay anyagi stabilitását és építővállalatának sokrétűségét egyidejűleg kívánta házával reprezentálni. Szolid reklámnak is szánta a villát, nemcsak lakóhelynek. Gondoljunk csak arra, hogy akkoriban hány cég, bank, biztosítóintézet írta hirdetésébe a cím után – „saját házában”. Tudnunk kell azt is, hogy ha egy építési vállalkozó nagyobb munkába kezdett, a hitelfedezetet betáblázták az ingatlanára. Akinek nagyobb értékű ingatlana volt, nagyobb munkára kaphatott megbízást és hitelt. Mi bizonyíthatta jobban egy építési vállalkozás prosperitását, mint egy szembetűnő helyen álló figyelemfelkeltő épület. És ez a ház szeretlen volt ugyan, de nem volt talmi, hiszen a legjobb mesterek vettek részt a munkákban: az üvegmozaikot és a színes üveglakokat Róth Miksa, a majolikamunkákat Zsolnay Miklós, a lakatosmunkákat Árkay Sándor készítette.⁵⁷ (Talán éppen erre utalt Hauszmann Alajos a bevezetőben idézett vitában, amikor azt mondta, hogy ezeken a házakon csak a kiváló iparosmunka képvisel művészi értéket.)

A villa interieurjeiről fennmaradt néhány jól tájékoztató fotó. Így abban a kedvező helyzetben vagyunk, hogy az egykorú leírást – a lelkes Lázár Béláét – valamelyet közvetlenebb vizuális benyomásokkal is kiegészíthetjük, illetve szembesíthetjük, legalább a földszinten.⁵⁸ „... Az előcsarnokban a zöldre pácolt jávorfából készült lépcső, amely felvezet az emeletre, stílszerű ornamentikájával lep meg.” „A fa karakterét kitűnően adja vissza a dolgozószobának borókafenyőből készült bútorzata, ajtaja és faoszlopa mind érezteti a faragó kését.” A dohányzó átmenet ugyan, de még itt is a fa dominál. Ezután következik az ebédlő: „Az ebédlőben kitűnő ötletek fogadnak. Elsősorban az oldalbenyúló, mint finom hangulat-teremtő, a színes világítás forrása, s mellette falikút vörösrézveretű műmárványból, a bolt-hajtásos mennyezettel kitűnően összehangolt három tömör oszlopra állítva.”⁵⁹ Ez a bolt-hajtásos mennyezet talán a legmeglepőbb az egész villában. Az építészeti terveken nyoma sincs a hatalmas fiókos dongának (nyilván álmennyezet volt). Festése enyhén szólva zaklattott: kétféle sablonfestés a falakon, egy harmadik a fiókokban, a donga tetején ornamentális tükörmotívum, alább indakeretben kakas, fácán stb. Hirtelen más, zsúfolt világba kerültünk. Majd: „A szalon hosszában téli kertté szélesedik ki, benne vadkacsa márvány szökőkút. Mily finom hangulatot teremt! A szemet mindenütt érdekes művészi részletek foglalkoztatják, csak a szökőkút előtt őrt álló két gazdagon faragott csavart kőoszlopot említjük, melyek tulajdonképpen két csiszoltüvegű bronzlámpás tartói.”⁶⁰

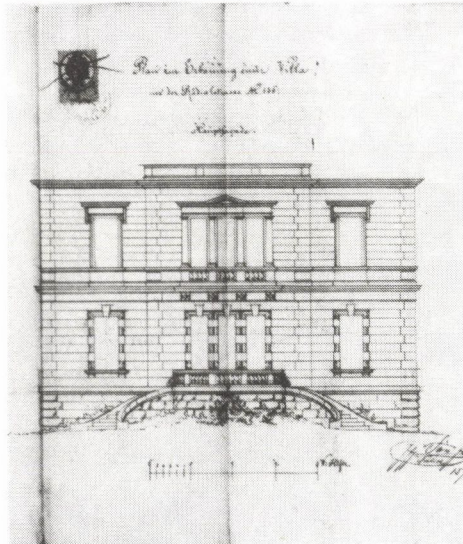
A Babocsay-villa mindössze húsz évet élt eredeti formájában. Az új tulajdonos, Görög Jenő 1926-ban Kozma Lajossal átépíttette.⁶¹ A szertelenségeket kívül-belül megszüntették. A sarokszobák ívelt falát belül „kiegyenesítették”, a második emeletre két kisebb lakást építettek, és – mindenekelőtt – „rendbetették” a homlokzatokat. Lebontották a sarokkupolát és a majolikadíszes pártázatot. Eltávolították a homlokzati majolika- és üvegmozaik díszeket, és persze az Andrássy úti két pilont. Az ablakokat egységesen téglalap alakúra változtatták és némi XV. Lajos stílus keretkezéssel látták el. Az ornamentális vasrácszatot kőbábos mellvéddel cserélték fel. De, mint Lechner Jenő írta: „Környezetéhez jobban simuló átépítését sajnálattal írhatjuk építéstörténeti emlékeink veszteséglistájára.”⁶²

A belsők átalakítása is hasonló módon történhetett. (A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban talált fotók 1940 körül készültek, és lehet, hogy a bútorzat utólagos, de a terek kialakítása és a falak kiképzése feltehetően az 1926-os átépítés eredménye.) Eltűntek a szertelenségek – hűvös, kortalan rokokós elegancia lengi be a követségi fogadótermet.⁶³

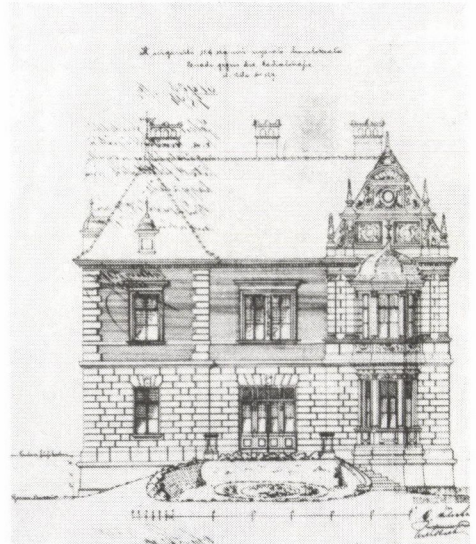

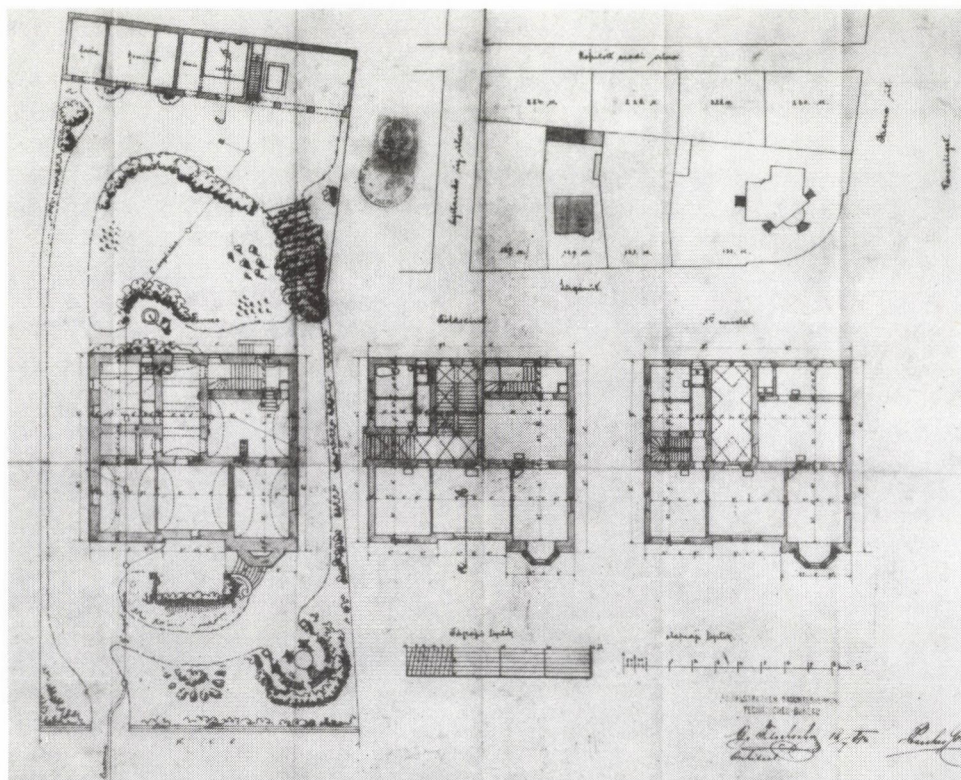
31. Andrásy út 126. Weninger Vince villája. Petschacher G. Klösz fotó, 1875 k. BTM Újkori o. fotótár, Ltsz. 64.780.29.

32. A Weninger villa első terve, főhomlokzat. ifj. Pan J. (?) Eng. sz. 32.135/1873.

33. A Weninger villa második terve, főhomlokzat. Petschacher G. Eng. sz. 51.935/1874.

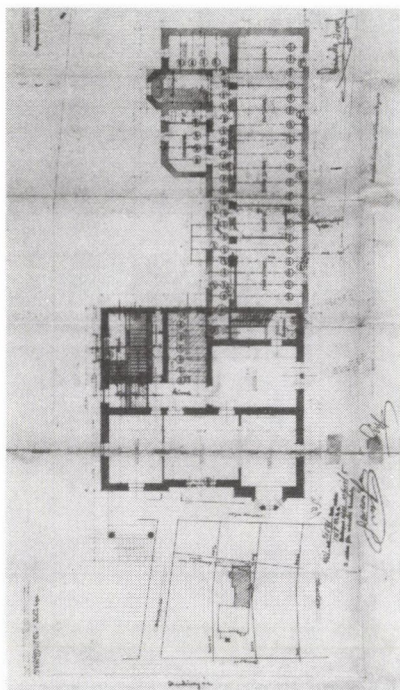

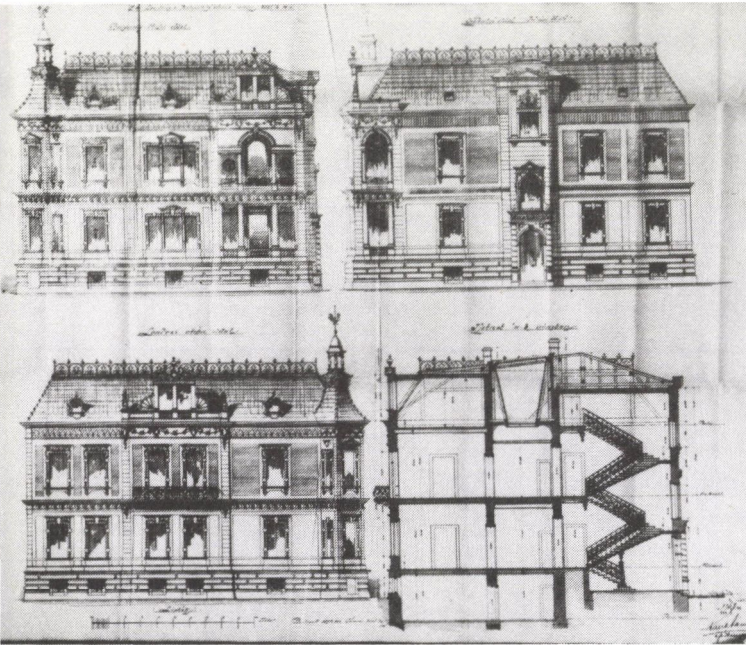

34. A Weninger villa második terve, alaprajzok

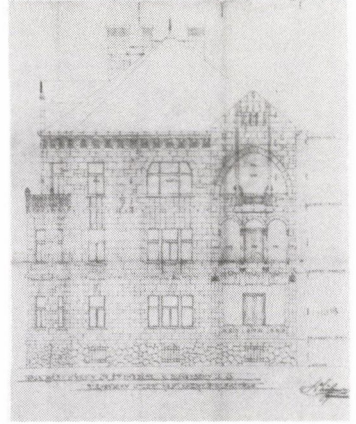
35. A kert felé megoldott volt Weninger villa földszinti alaprajza. Kármán és Ullmann. Eng. sz. 29.470/1901-III.

36. Népköztársaság útja 126. Az egykori Weninger villa 1988-ban

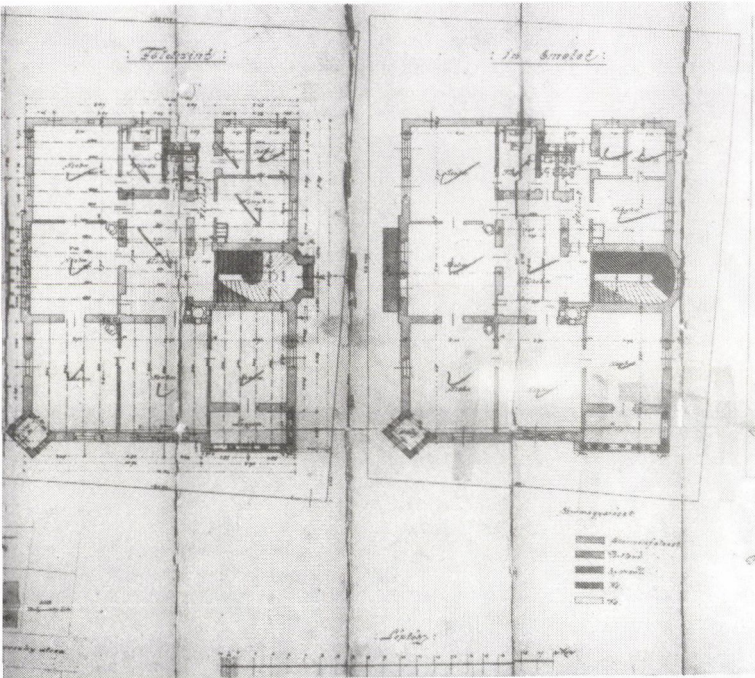

37. Bulyovszky u. 13. Déry Károly házának terve, homlokzatok és metszet. Staerk S. (?). Eng. sz. 30.314/1893–III.

38. Déry Károly átalakított házának terve, főhomlokzat. Vidor E. Eng. sz. 152.528/1907–III.

39. Déry Károly házának terve, alaprajzok

40. Rippl-Rónai u. 13. Az egykori Déry Károly-féle ház 1988-ban

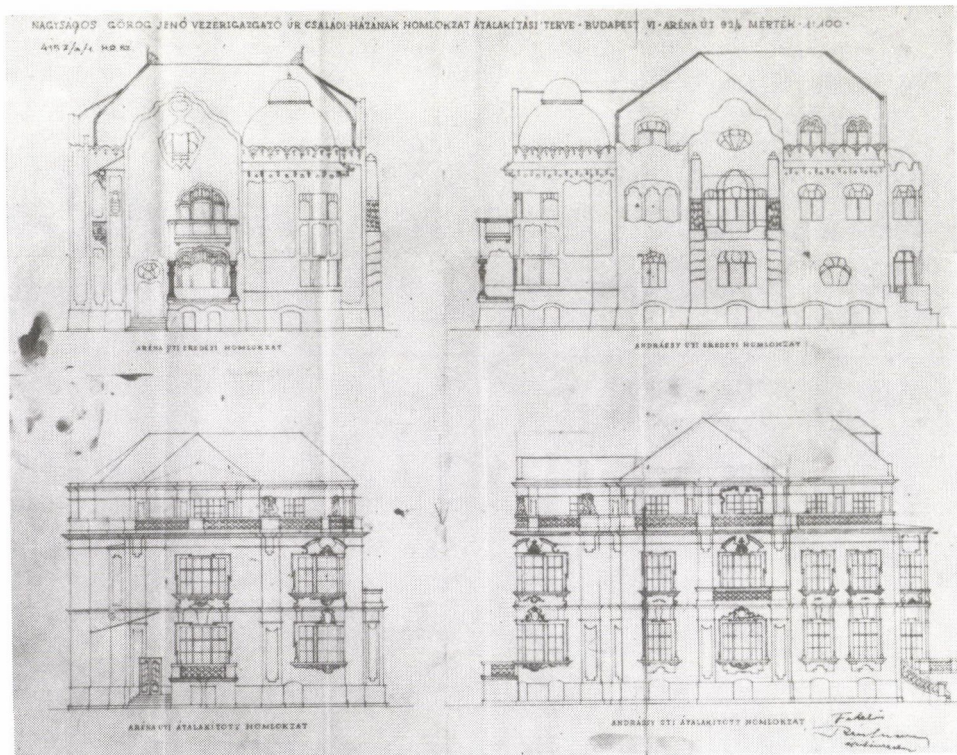

41. Andrásy út 127. A „Bellevue” nyaraló. Weber A. 1872–75. Klösz fotó, 1875 k. BTM Újkori o. fotótár, Ltsz.: 64.229.

42. Andrásy út 127. A Babocsay villa. Árkay A. 1904–05. BTM Újkori o. tervtár, Ltsz. 67.72.4.88.

43. A volt Babocsay villa átépítési terve, homlokzatok. Kozma L. Eng. sz. 45.781/1926.

44. Dózsa György út 92/b. Az átépített egykori Babocsay villa (a Jugoszláv SzSzk nagykövetsége) 1988-ban

45. A Babocsai villa dolgozószobája. Magyar Iparművészet 1907. 40.

46. A Babocsay villa ebédlője. Magyar Iparművészet, 1907. 43.

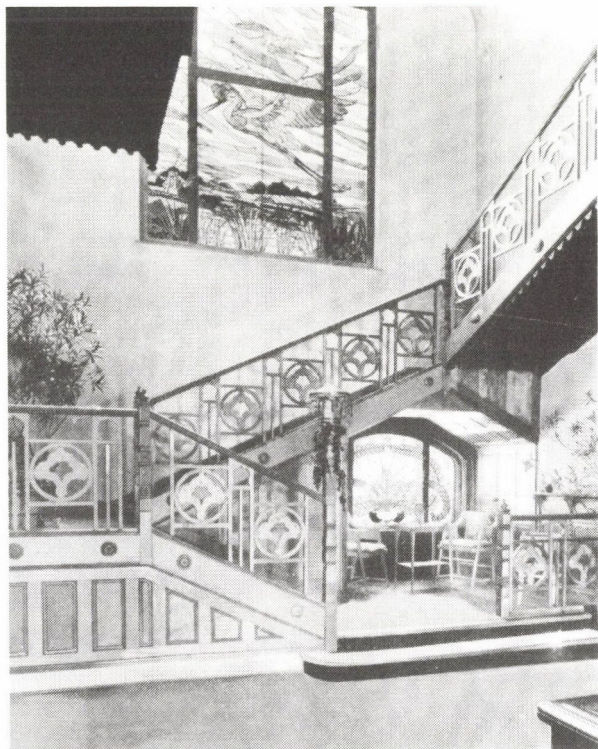

47. A Babocsay villa télikertje. BTM Újkori o. tervtár, Ltsz. 67.72.4.

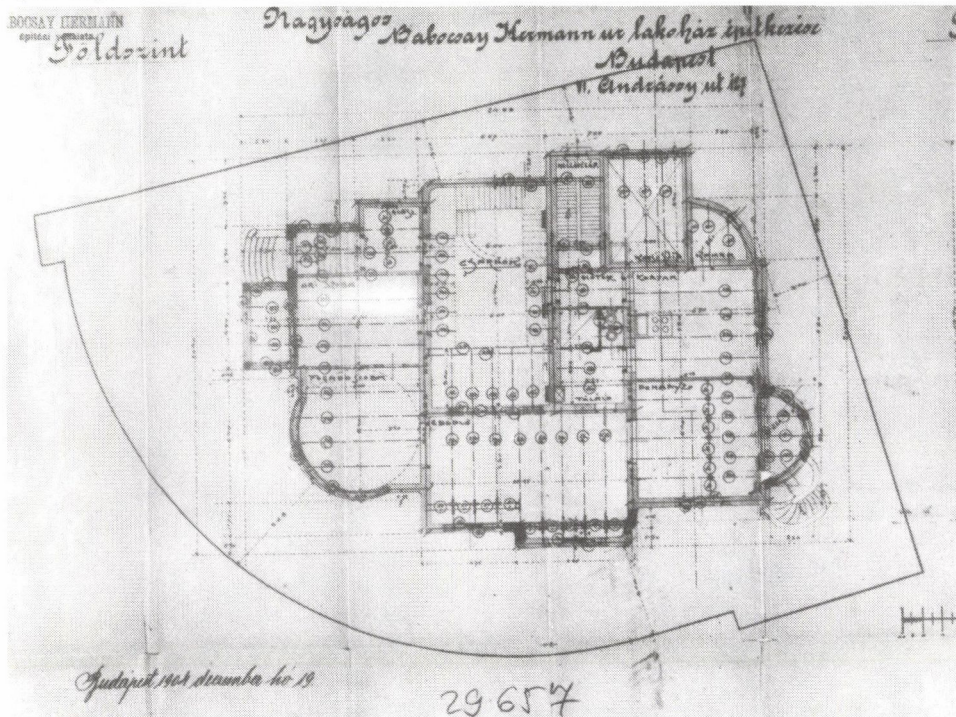
48. Az átépített egykori Babocsay villa fogadótermei (az egykori dolgozószoba, dohányzó és ebédlő helyén). Kozelka T. felv. 1940 k. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár fotótár

49. A Babocsay villa lépcsőcsarnoka.
Magyar Iparművészet, 1907. 41.

50. A Babocsay villa földszinti alaprajza. Eng. sz. 280.844/1904–III.

A jelen dolgozat egy évek óta folyó nagyobb kutatás kis kitérője. A kutatás tárgya az Andrássy út körüli villanegyed építéstörténete és története, – célja a dualizmus idején kialakult, gyorsan fejlődő és idővel hanyatlásnak indult polgári kultúra építészeti tárgyasulásának megragadása. A korábbi prekonceptióimtól a lehetőségek mértékéig függetleníteni szeretném magam,⁶⁴ ezért óvakodom a korai következtetésektől. A bemutatott három példa azt igazolta, hogy különböző okok mutathatnak egy irányba – a vizsgálat alá vett kb. 200 objektum, remélhetőleg, több tanulsággal is fog szolgálni, de azt a teljesebb körű alapos vizsgálat elvégzése előtt nem szeretném megelőlegezni.

E dolgozat tehát nem egyéb, mint az archívumi előmunkálatokról készített beszámoló – bemutató egy mintán.

JEGYZETEK

BFL = Budapest Főváros Levéltára
 BTM = Budapesti Történeti Múzeum
 FKT = Fővárosi Közmunkák Tanácsa
 Főv. Tervtár = Budapest Fővárosi Tanács Ingatlanrendezési Iroda Tervtára

1. LECHNER J.: Modern és nemzeti építőművészet. Építő Ipar. 1908. 190.

2. Weninger Vince † Vasárnapi Újság, 1879. 355.; TAKÁCS L.: Weninger Vince 1834–1879. uo. 361–363.

3. BFL. II. 1. f. 41. Tervtári iratok. Sugárút építés 1871–1884. 410/874. ikt. sz. Az Általános Művelődési Hivatal Hivatala a sugárúti XXXVII. csoportozat 129. sz. telkének megnyújtása tárgyában.

4. Uo.

5. Főv. Tervtár 28.271 Hrsz. kötegben 32.135. sz./Pest, 1873. aug. 14-én kelt építési engedély irat.

6. Uo. azonos szám alatti engedélyezési tervek. 7. Mint a 3. sz. jegyzet.

8. BFL, VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 3056. sz.; Főv. Tervtár 28.271 Hrsz. kötegben 51.935/1874–III. sz. 1874. aug. 12-én kelt engedélyezési tervek.

9. BFL. VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 3056 sz.

10. Főv. Tervtár 28.271 Hrsz. kötegben 51.935/1874–III. sz. 1874. aug. 12-én kelt engedélyezési tervek.

11. NEY B.: Petschacher Gusztáv (1884–1890). Vasárnapi Újság, 1890. 57–58.

12. YBL E.: Petschacher Gusztáv építészete. Magyar Művészet, 1932. 166–193.; YBL E.: Petschacher Gusztáv építészete. A Magyar Művészettörténeti Munkaközösség Évkönyve, 1952. 177–192.

13. Mint a 11. jegyzet

14. Budapesti cím- és lakjegyzék. A bejelentési hivatal hiteles adatai alapján. Bp. (Megjelent 1882–1916 között évenként, két évenként.)

15. A Bauzeitung für Ungarn már 1879. aug. 17-én hírt adott arról, hogy a Weninger-villa a közeljövőben eladásra kerül. Csaknem egy évvel később, 1880. júl. 17-én vezették be a telekkönyvbe az öröklést, és 1888. jún. 16-án jegyezték be új tulajdonosul gr. Batthyány Lajost. (L. a 9. jegyzet.)

16. Főv. Tervtár 28.271 Hrsz. kötegben 28.107/889–III. sz. 1889. aug. 16-án kelt engedélyezési tervek. Tervező Hauszmann Alajos, építőmester Havel Lipót.

17. Mint a 9. jegyzet.

18. BFL. VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 12.436. sz.

19. Mint a 18. jegyzet.

20. Mint a 18. jegyzet.

21. Főv. Tervtár 28.271 Hrsz. kötegben 29.470/1901–III. sz. 1901. máj. 4-én kelt engedélyezési tervek, továbbá uo. 50.392/1901–III. sz. 1901. júl. 27-én kelt módosított engedélyezési tervek.

22. Pl. Bulyovszky u. 10/b. (elpusztult), Kármán és Ullmann, 1909–12; Bajza u. 17. Kármán és Ullmann, 1909–10; Délibáb u. 6. ifj. Ray Rezső, 1903.

23. Főv. Tervtár 28.271 Hrsz. kötegben 313.363/43. sz. 1943. júl. 5-én kelt, hivatalosan áthúzott beadványi tervek. Uo. 324.104/1943. sz. 1943. okt. 19-én kelt engedélyezési tervek a ráépített második emelet az utcai homlokzaton nem jelenik meg, ablakai az oldalhomlokzatokon nyílnak.

24. BFL VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 3055. sz.

25. BFL. IV. 1407/b Tanácsi ügyiratok. 1878 23383 sz. 1878. máj. 22-én kelt ügyirat még 2336

hiányolja a földszintes nyaraló tervéről a felelős építőmester aláírását. A nem egészen két hónappal későbbi pótlólagos tervekterv Platzer Antal építész nyújtotta be. Engedélyezve $\frac{33364}{2979-III}$ /1878. júl. 24.

26. BFL. IV. 1407/b Tanácsi ügyiratok $\frac{1638}{66-III}$ /1879. febr. 6. sz. lakhatási engedély.

27. RÜCKWARDT, H.: Architectonische Studienblätter aus Budapest. Berlin, 1890. (?) I. sorozat 39. sz. „Bulyovszky nyaraló, Andrássy út 104.” (Téves házszám, valójában 124.)

28. Főv. Tervtár 28.263 Hrsz. kötegben 30.314/893–III. sz. 1893. júl. 17-én kelt engedélyezési tervek.

29. Az épület elpusztult. Eredeti tervei a Főv. Tervtárban 29.647. Hrsz. kötegben 15.176/1884–III. sz.

30. Főv. Tervtár 28.263 Hrsz. kötegben 229.072/1906–III. sz. 1906. okt. 27-én kelt és 152.528/1907–III. sz. 1907. júl. 22-én kelt engedélyezési tervek.

31. Mint a 14. jegyzet.

32. BFL. VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 4194. sz.

33. BFL. IV. 1305. Pest város Építési Bizottmány iratai. Iktatókönyv, 1872. 2338 és 2728. sz.
34. LEONHARDT, E. R.—MELAN, J.: Oeffentliche Neubauten in Budapest. Bp., 1885. Tafel I.
35. BFL. IV. 1407/b Tanácsi ügyiratok 23.251/1875. aug. 8. sz. lakhatási engedély. 2224
36. BTM. Újkori osztály fotótára. Ltsz. 64.299.
37. Föv. Tervtár 29.657 Hrsz. köteggben 111.071/1904—III. sz. a Babocsay villa első tervén a helyszínrajzon jelzik a lebontandó épületet.
38. Mint a 35. jegyzet.
39. BFL. VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 4194. sz. (1874—1893) és 12.814 sz. (1893-tól); L. még a 14. jegyzet.
40. PORZÓ (Ágai A.): Utazás Pestről Budapestre. Bp., 1908. 417—418.
41. Mint a 14. jegyzet.
42. Vasárnapi Újság, 1889. 510.
43. BFL. VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 4194 és 12.814. sz.
44. BFL. II. 1. a. FKT. Tanácsülések jegyzőkönyvei. 1896. márc. 12. 1156. sz.
45. Milleniumi Újság — Az Ezredéves Kiállítás Értesítője 1896. máj. 10. Hirdetés a borító belső oldalán.
46. Föv. Tervtár 29.656 Hrsz. köteggben 28.287/1897—III. sz. hiányos engedélyezési tervek.
47. BFL. VII. 12. d. Telekkönyvi betétek 12.814. sz.
48. Uo. és 17.495. sz.

49. LÁZÁR B.: Az Andrassy-úti Babocsay-villa. Művészet, 1910. 117.
50. Uo. 118.
51. KISMARTY-LECHNER J.: Lechner Ödön. Bp., 1961. 133. L. még Árkay ornamentals terveit a BTM Újkori osztály tervtára. Ltsz. 67.48.10—14.
52. Kerekréti Babocsay H. úr Andrassy-úti családi háza. Tervezte: Árkay Aladár. Magyar Pályázatok 1906/4. 25.
53. KISMARTY-LECHNER J.: I. m. 133.
54. Mint a 47. és a 14. jegyzetek. L. még az első világháború után megjelent köteteket, 1922. és 1926.
55. Föv. Tervtár 29.657 Hrsz. köteggben 111.071/1904—III. sz. tervsorozat „Metszet”.
56. Mint az 52. jegyzet.
57. Mint az 52. jegyzet.
58. Magyar Iparművészet 1907. 40—43.; Művészet 1910. 116—118.; BTM. Újkori osztály tervtár, Árkay hagyatéka. Ltsz. 67.72.4/68—111.
59. Mint a 49. jegyzet 118.
60. Mint a 49. jegyzet 118—119.
61. Föv. Tervtár 29.657 Hrsz. köteggben 45.781/1926. sz. engedélyezési tervek.
62. KISMARTY—LECHNER J.: I. m. 133.
63. Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, Budapest gyűjtemény, Fotótár, Népköztársaság útja 129. sz., Kozelka Tivadar felvételei a jugoszláv követ lakásáról, 1941. (?)
64. Magyar Művészet. Szerk.: Németh L. Bp., 1981. 58—79., 190—199.

Eszter Gábor: Geschmackswandel an der Jahrhundertwende (Umbauten im Villenviertel an der Andrassy-Straße)

Die Avenue (einst Andrassy-Straße, heute Straße der Volksrepublik), die zum Budapester Stadtwaldchen führt, wurde zwischen 1870 und 1885 gebaut. An ihrer äußeren Strecke und in den anliegenden Nebenstraßen entstand ein Villenviertel.

Der Geschmackswandel an der Jahrhundertwende wird in der Studie aufgrund der Umbauten von drei Villen unterschiedlichen Typs untersucht. Der Autor benutzte dazu die im Hauptstädtischen Archiv aufbewahrten ehemaligen Grundbücher und Baugenehmigungsunterlagen sowie die im Hauptstädtischen Planarchiv aufbewahrten Baugenehmigungspläne, ferner einige zeitgenössische Fotos.

1. Andrassy-Straße 126: Die mehrstöckige Einfamilienvilla des Bankiers Vince Weninger. Sie wurden in den Jahren 1873—1875 nach den Plänen des in Wien gebürtigen und geschulten, aber in Budapest schaffenden Gustav Petschacher (1844—1890) erbaut. Das blockhafte Gebäude bekam eine Fassade, die sich an die Nürnberger Bürgerhäuser der Renaissance an lehnte. Im Jahre 1901 ließ der neue Besitzer, der Produkthändler Arnold Blau, das Haus um einen Anbau auf den Garten zu bedeutend erweitern und in jedem Stockwerk separate Wohnungen schaffen. Die Hauptfassade ließ man unverändert (Plan: Kármán und Ullmann).

2. Bulyovszky-(heute: Rippl-Rónai)-Straße 13. Zwischen 1879 und 1893 stand ein flaches Einfamilienhaus auf dem Grundstück. An seiner Stelle ließ der neue Besitzer, der Produkthandelsvertreter Károly Déry, im Jahre 1893 eine einstöckige Mietvilla bauen. Das Gebäude trug sowohl Elemente der italienischen als auch der deutschen Renaissance (Baumeister: Sándor Staerk). Derselbe Bauherr ließ das Haus in den Jahren 1906—1907 um eine Etage aufstocken (Plan: Emil Vidor). Die Grundrisse blieben unverändert, die Fassaden wurden aber bedeutend umgebaut.

3. Andrassy-Straße 129. Zwischen 1872 und 1875 ließ das Unternehmen für Avenuebau hier eine Villa zum Verkauf bauen. Die Villa wurde im Jahre 1904 abgerissen. An ihrer Stelle ließ der Bauunternehmer Hermann Babocsay in den Jahren 1904—1905 eine Villa für seine Familie nach den Plänen von Aladár Árkay bauen. Der Grundriß der neuen Villa entsprach dem Zeitgeschmack. Dieses von seiner historischen Umgebung auffällig absteckende Bauwerk läßt sich durch die Gestaltung der Interieurs, durch die abwechslungsreichen Öffnungsformen, die Eckkuppel, die Fassadenornamente aus buntem Glasmosaik und durch die Mauerkrone aus bunter Majolika zu der ungarischen Variante des Jugendstils zählen. Der neue Besitzer, Generaldirektor Jenő Görög, ließ im Jahre 1926 von Lajos Kozma das Haus im Neo-Louisquinze-Stil umbauen.